

Odüsszeusz mongol kalandja

Azt hiszem, az európai kultúra részeseként nem tudjuk úgy olvasni a tízezer fekete juhú Testes fekete öreg történetét, hogy közben ne ismerjünk rá, s gondolatban ne vonjunk párhuzamot az ő története, és a Homérosz által megénekelte leleményes Odüsszeusz egyik kalandja között.

Dolgozatomban a két szöveg közötti párhuzamokat és eltéréseket egyaránt igyekszem bemutatni. Annak a vonatkozásában, hogy maga a szöveg milyen szerepet tölthet be az adott kultúrában, csak az antik görögség oldaláról tudok igazolható kijelentéseket tenni. A Polüphémosz-történet az európai irodalomban számos helyen megjelenik,¹ és nem példa nélküli a képzőművészeti ábrázolása már az ókorban sem.² Hogy a belső-ázsiai mongolok között hogyan bukkanhat fel ez a történet (párhuzam nélkül!), további kutatás tárgyát képezhetné. Valami általánosan emberi téma megfogalmazása lenne a történet? Vagy pusztán a homéroszi előadás adaptációja mongol környezetbe? A hasonlóságok és különbségek feltárása után mindenki ítélhet magában, ízlése szerint.

Az Odüsszeia

Szükségnek érzem, hogy először magáról az Odüsszeiáról szóljak pár szót, hogy később ezeknek az ismeretében történhessen meg az összehasonlítás.

Az Odüsszeia a Kr. e. 8. században keletkezett eposz, nagyjából akkorra datálható, mint amikor az írás megjelenése a görögöknél.³ Szerzőjeként a hagyomány Homéroszt nevezi meg, dolgozatomban a homéroszi kérdés kifejtésétől eltekintek.⁴ Annyit azonban elfogadhatunk, hogy az eposz költője nem önmaga találta ki az összes történetet, hanem már meglévő kalandokkal dolgozott, a görögök között ismert kisebb terjedelmű meséket gyúrta

¹ Bővebben lásd: Oscar Hackman: *Die Polyphemsage in der Volksüberlieferung*, 1904 Helsingfors.

² Lásd a dolgozat végén a képet, 2. melléklet.

³ A ma ismert ABC-vel, figyelmen kívül hagyva a lineáris A és B írásokat.

⁴ Valóban egy ember alkotása-e az Íliász és az Odüsszeia, vagy két ember írta külön a két művet, esetleg mindkettőt több ember, egy-egy költői csoport állította össze?

össze egy nagy egésszé,⁵ Odüsszeuszt téve főhőssé, s ezeket az eredetileg különálló kalandokat fűzte egy logikusan felépülő sorba, miközben a hős bejárja az egész világot Kelettől Nyugatig, s a Nap birodalmától az Alvilágig.

A kalandok sorrendjét több tényező befolyásolja: megfigyelhető egyrészt Odüsszeusz jellemfejlődése: a kezdeti meggondolatlanok után egyre jobban félti társait; másrészt a társak mindennemű óvás ellenére egyre jobban fogynak. 12 hajóval indult haza Trójából, s végül teljesen egyedül ért haza, idegen hajón. Odüsszeusz a hēróikus trójai világból a mesés kalandokon keresztül végül a majdnem realiztikus Ithakában köt ki.

A küklópsz a kalandok sorában a harmadik. Előtte Odüsszeusz és társai a kikónokkal harcoltak, és a lótuszevők hazatérést feledtető földjén kötöttek ki. Az első két kaland csak pár emberes veszteséggel járt, a kikónoknál hajónként 6 embert veszítettek, a lótuszevőktől erővel elrángatott 2-3 emberüket meg kellett kötözni – de még megvan mind a 12 hajó. Ezt azonban valamiért „soknak” érezte a költő; mégsem sétálhat be 12 hajónyi legénység Polüphemosz barlangjába... Ezért a hajókat egy közeli szigeten horgonyoztatja le, és mindössze egy kisebb csapat megy át a küklópszok szigetére: egyetlen hajó, s a legénységének java a partnál nem is megy tovább, vigyáznak a bárkára, amíg Odüsszeusz mindössze 12 társával a barlangba indul. Ezen a ponton kapcsolódik a cselekmény a Testes fekete öreg történetéhez. A küklópsz-történet meglehetősen hosszan kerül kifejtésre (pl. a kikónokkal és a lótuszevőkkel ellentétben), ezért egyben csak mellékletként idézem, és a Testes fekete öreg szövegét veszem alapul, ennek eseményeihez kapcsolom az Odüsszeia fordulatait.

Összehasonlítás

Az alaptörténet nagyon hasonló mindkét esetben: a hős a gonosz egyszemű óriáshoz érkezik, aki a barlangjába zárja. Az óriás felfal pár embert a barlangban. A többiek rettegnek, de nem ölhetik meg, mert egyedül az óriás képes elmozdítani a bejárattól a sziklát, ezért cselhez folyamodnak: leitatják, megvakítják, és a birkákba kapaszkodva jutnak ki a barlangból, kikerülve a tapogató kezeket.

⁵ Ismert ez a technika, ugyanezt alkalmazták pl. az Argonautika görög és római szerzői, válogattak a lehetséges kalandok közül; illetve az Argonautikának és az Odüsszeiának vannak „közös” kalandjai is.

Az alaptörténet hasonlósága bőségesen elegendő ahhoz, hogy az olvasó rábólintson: igen, ez ugyanaz a történet. De tényleg ugyanaz?

Nézzük magát a szöveget:

„Testes fekete öreg egy nap tízezer fekete juhát terelgette. Összetalálkozott az egyszemű, Lalar nevű óriással. Az óriás vaskorbácsával Testes fekete öreget és a juhait a sziklabarlangjába kergette, majd a nyílást egy kőszikladarabbal elzárta”

A kezdő felállás rögtön eltér a homéroszitól. Testes fekete öreg nem hajózik, hanem a szárazföldön sétál. Társai sem kísérik, egyedül baktat. A juhok viszont az ő tulajdonát képezik, nem az óriásét. A fekete szín hangsúlyozása esetleg utalhat az erejére, hiszen a sámánok színszimbolikáját alapul véve a fekete a legerősebb sámánhoz köthető. Érdekes a tulajdonviszonyok megfordítása. Odüsszeusz és csapata korántsem ártatlan: bemennek a küklópsz barlangjába, lakmároznak a sajtjából, és még ajándékot is remélnek tőle.⁶ Az istentelen Polüphemosz persze egyértelműen negatív figura (aki saját megátalkodottságát kivetíti a többi küklópszra is, de megvakítása után, amikor a segítségére sietnének, kiderül, hogy ez azért nem egészen így van). Lalar is egyértelműen negatív, a Testes fekete öreg viszont pozitív alak. A tulajdonviszonyok megfordításából adódik, hogy Lalar a barlangjába kergeti a nyáját, nem pedig egyszerűen behajtja oda éjszakára. A bejáratot ugyanúgy egy hatalmas kősziklával zárja el, mint Polüphemosz. Hogy a küklópsznak csak egy szeme lenne, az szövegszerűen nem kerül elő az eposzban, csak egyéb ismereteinkből és abból következtethetünk rá, hogy megvakításához elég egyetlen tüzes nyárs egyszeri szúrása. Maga a név (küklópsz) csak annyit jelent: kerek szemű.

„A barlangban már a félelmetes Lalar jó néhány szerencsétlen foglya volt.”

A Testes fekete öreg nem a társaival, hanem a juhaival került a barlangba, a végkifejlethez viszont több ember összefogása szükséges. Ebben a történetben a főhős úgy jut társakhoz, hogy csatlakoznak hozzá a már barlangban tartózkodó foglyok.

„Lalar ezek közül a többiek szeme láttára kettőt megragadott, nyársra húzta, tűzön megsütötte és megette őket.”

⁶ Hogy ez mennyire egyeztethető össze azzal a szokással, hogy a vándorokat meg szokták vendégelni, kérdéses. A házigazda távollétében is óvja-e Zeusz a sajtból fakatozókat?

Polüphémoszhoz hasonlóan Lalar is párosával eszi az embereket. A történet rövidege miatt az emberevés sincs olyan bőségesen kifejtve, mint az Odüsszeiában (ott 6 soros érzékletes leírást kapunk a szörnyű eseményekről), viszont ott nem kerül szóba, hogy milyen módon készítette el a húst az óriás. Arról sem esik szó, hogy a többi raboskodó emberben milyen érzéseket váltott ki ez az esemény, az Odüsszeiában viszont megtaláljuk a rettenet, a szörnyű tehetetlenség és a szomorúság leírását is.

„A foglyok egyikénél Testes öreg facsöbörben pálinkát talált, ezt Lalarnak adta. Az óriás megitta a pálinkát és lecsillapodott, a többi fogolynak pedig megparancsolta, hogy hegyes vasát izzítsák meg a tűzben, majd elnyújtózott a földön, s mély álomba merült. Ekkor Testes öreg a többi fogollyal a vaskorbácsot izzásig hevítette és Lalar egyetlen szemét kiszúrta. Az fájdalomában talpra ugrott, de minthogy semmit sem látott, hiába is tapogatózott.”

Nem kerül említésre, hogy miért nem ölték meg az óriást, miért kellett pálinkához folyamodni (ez is eltérés: nem borhoz). Odüsszeusz kifejti és logikusan megindokolja, hogy miért folyamodott az amúgy nem túl hősiesség leitatás tervéhez: ha megölte volna az óriást, soha nem jutott volna ki a barlangból, mivel nem tudták volna elgördíteni a bejáratot a hatalmas követ. Csellel kellett rákényszeríteni Polüphémoszt, hogy ő maga tegye szabaddá a kijáratot.

Rendkívül érdekes momentum: Lalar megparancsolja a foglyoknak, hogy izzítsanak meg egy darab vasat. Mi lehetett a motivációja, miért kérte ezt? A szövegből nem derül ki. Az Odüsszeiában ezzel szemben nem vaskorbács, hanem egy fahasáb szerepel, amit nagy titokban hegyeznek meg, rejtegetik, és szintén Polüphémosz tudta nélkül izzítják át, hogy aztán megvakíthassák vele. Homérosznál a megvakítást sem egyetlen kijelentés formájában, hanem meglehetősen részletező, élénk képekkel éljük át. A mongol szöveg nemcsak terjedelmében és szóhasználatában, de időkezelésében is tömörebb: a részeg óriásnak rögtön kiszúrják a szemét, ezzel szemben Odüsszeuszék egy napon keresztül faragják a karót, s aztán itatják le és vakítják meg a küklópszot. Az óriás reakciója viszont mindkét esetben ugyanaz: vakon tapogatózva szeretné elkapni merénylőit. Megoldásként is ugyanazt eszeli ki mindkét fél:

„Testes öreg a barátaival együtt a gyapjas juhok hasához tapadva jutott ki és menekült el. Ugyanis Lalar a barlang száját elzáró nagy követ eltávolította, akkora helyet hagyva, hogy a juhok egyenként kifértek rajta, majd az összes juhot végigtapogatva kiengedte őket.”

Apró különbség akad csak: Odüsszeuszék nem egy juhba kapaszkodnak, hanem egymás mellé kötöznek hármat, hogy egészen biztosan ne lehessen őket kitapogatni. Odüsszeusz leleményes egyéniségének újabb dicsérete ez, a Testes fekete öreggel ellentétben,⁷ aki szinte nem is lép fel aktív cselekvőként a történetben. Nem tudjuk, hogy mit gondol, mit érez, nem tudunk semmit a többi foglyáról sem.

Egészen más a történet befejezése is, más az óriás sorsa.

„Amikor aztán Lalar megtudta, hogy a foglyai kimenekültek a barlangból, elkeseredésében egy kővel agyonütötte magát, így pusztult el.”

Döbbenetes különbség. Polüphémosz nem lesz öngyilkos, Lalar igen. Vajon miért? Szégyenében, hogy foglyai elmenekülhettek tőle? Erre sem kapunk választ a történetből.

Polüphémoszsal ellentétben Lalar egyedül van, nincsenek hozzá hasonlók a környéken, senki nem siet segítségére. A többi küklópsz megjelenése érdekesen árnyalja a fajtájukról addig kialakult képet az olvasóban. Kifejezetten okosnak nem mondhatók, hiszen a barlangból hallott kiáltások ellenére sem tudják leleplezni Odüsszeusz cselét (Senkise néven mutatkozott be Polüphémosznak, így ő ezt kiablája: „Senkise bánott!”). A megátalkodott Polüphémosznál viszont istenfélőbbnek mutatkoznak, azt javasolják neki, hogy szerencsétlen helyzetében könyörögjön az istenekhez; ebből úgy tűnik, hogy ők maguk is meg szokták tenni ezt, és nem próbálják kivonni magukat az istenek hatalma alól. Lehet, hogy ha Odüsszeuszék nem pont Polüphémosz barlangjába tévednek, sokkal kevesebb veszteséggel élik túl a kalandot?

Mosolyogtató párhuzam a két történetben a szikla eldobásának motívuma. Polüphémosz a tengeren távolodó, és onnan már bátran kilétével kérkedő Odüsszeusz után hajít két sziklatömböt. Lalar egyetlen darab sziklát dob – saját magára.

Láttuk tehát a hasonlóság mögött feltárható különbségeket. Visszatérve az összehasonlítás előtt feltett kérdéshez: ugyanaz-e ez a két történet? Mi a mondanivalójuk, mi a tanulságuk, milyen környezetben hangozhattak el, milyen céllal? Homérosz Odüsszeusza jutott el Belső-Ázsiába is, miközben olyan népet keresett, akik még nem láttak hajót? A kérők legyőzése után, az eposz végén elárulja feleségének, hogy a jövőre nézve milyen feladat vár még rá:

⁷ Kérdés, hogy a testesség mire vonatkozik. A szöveg szerint annyira nem testes, hogy egyetlen birka ne bírja el, s ne tudjon elrejtőzni alatta.

*... sok földi halandó városait kell
megjárnom, faragott evezőt hordozva kezemben,
míg oda nem jutok el, hol tengert még sose láttak
s ételüket sem eszik megsózva a tengeri sóval:
és sohasem láttak pirosarcú fürge hajókat,
sem könnyű evezőt, mely szárnya a fürge hajónak.
S ím, e világos jeleiről szólt, sose rejtem előled:
szembe ha vándor jön velem és azt mondja nekem majd,
magszóró a lapát, mit fényes vállamon őrzök,
szúrjam a jó evezőt, így mondta, a földbe...⁸*

Lehet, hogy a testes fekete Odüsszeusz jutott el juhaival Lalarhoz, saját lábán, vagy a továbbmesélt történettel – talán egyszer megtudjuk.

Felhasznált irodalom:

Homérosz: *Odüsszeia* (Devecseri Gábor fordítása)

Birtalan Ágnes: *Miért jön a nyárra tél? Mongol eredetmondák és mítoszok*. Terebess Kiadó,
Budapest, 1998

⁸ Odüsszeia 23. ének, 266-275.

Mellékletek

1. Tízezer fekete juhú Testes fekete öreg

Testes fekete öreg egy nap tízezer fekete juhát terelgette. Összetalálkozott az egyszemű, Lalar nevű óriással. Az óriás vaskorbácsával Testes fekete öreget és a juhait a sziklabarlangjába kergette, majd a nyílást egy kőszikladarabbal elzárta. A barlangban már a félelmetes Lalar jó néhány szerencsétlen foglya volt. Lalar ezek közül a többiek szeme láttára kettőt megragadott, nyársra húzta, tűzön megsütötte és megette őket. A foglyok egyikénél Testes öreg facsöbörben pálinkát talált, ezt Lalarnak adta. Az óriás megitta a pálinkát és lecsillapodott, a többi fogolynak pedig megparancsolta, hogy hegyes vasát izzítsák meg a tűzben, majd elnyújtózott a földön, s mély álomba merült. Ekkor Testes öreg a többi fogollyal a vaskorbácsot izzásig hevítette és Lalar egyetlen szemét kiszúrta. Az fájdalomában talpra ugrott, de minthogy semmit sem látott, hiába is tapogatózott. Testes öreg a barátaival együtt a gyapjas juhok hasához tapadva jutott ki és menekült el. Ugyanis Lalar a barlang száját elzáró nagy követ eltávolította, akkora helyet hagyva, hogy a juhok egyenként kifértek rajta, majd az összes juhot végigtapogatva kiengedte őket. Amikor aztán Lalar megtudta, hogy a foglyai kimenekültek a barlangból, elkeseredésében egy kővel agyonütötte magát, így pusztult el.

2.



Kép: Odüsszeusz társaival megvakítja a bortól bódult Polüphemoszt. Márvány szoborcsoport Sperlongából, Hadrianus villájából.

3. Homérosz, Odüsszeia 9. ének, 105-542.

Onnan előrehajóztunk hát, keseregve szívünkben;
s törvénytől dőlő Küklopsz-nép mezejére
ért a hajónk, kik a nemmúló örök égilakókban
bízva, kezükkel nem szoktak soha szántani-vetni,
s minden megterem ott, noha földbe nem ülteti senki:
búza meg árpa, s a szőlő is, mely a nagyszemű fűrtől
adja a bort és Zeusz zivatarja növeszti a termést.
Megszentelt törvényük nincs, gyűlésbe se járnak;
laknak az égbenyülő ormok meredek tetejében,
mélyölü barlangban, s törvényt maga lát kiki sarja
és felesége fölött, egymással mitse törődnek.

Elterül egy csaltos sziget ott, épp szemben a küklopsz-
föld kikötőjével, nem távol s nem közelében;
erdős; vadkecskék lakják azt sűrű sereggel;
mert hiszen emberi járkálás soha nem riogatja
és sosem űzi vadász őket, ki a rengeteg erdőn
túri a fáradságot, a hegy tetejét kikutatva.
Nincs e szigetnek szántóföldje se, nincs legelője;
szántatlan, bevetetlen fekszik minden időben;
embertől özvegy, mekegő kecskéket etet csak.
Mert hisz a küklopszoknak nincs vörösarcu hajójuk,
és ácsmestereik sem akadnak jóvezőjű
gályát elkészíteni, mellyel az ő ügyekben
más városba elérjenek, úgy, mint szoktak a népek
járni a tengeren át egymáshoz a fürge hajókkal,
kik mívelhetnék e sziget mezejét virulóra.
Mert hisz nem hitvány, mindent meghozna időben:
ott a fehérhabu víz partjára simulnak a rétek,
nedvesek és lágyak, sose fogyna ki onnan a szőlő.
Van sima föld, szántásra való: hol a nagyszemű termés
érne időben, hisz nagyonis termékeny a földje.
Jó kikötő is akad, hol nincs kötelékre se szükség,
s dobni koloncot, tatkötelet lekötözni sosem kell:
partnak ütődve, maradni lehet, míg kedv a hajóban
nem kél útnakeredni, s a jó szél újra nem indul.
Ott az öböl partján szép tisztán csurran a forrás;
barlangból fut a víz; körülötte virulnak a nyárfák.
Hát oda ért a hajónk, valamely isten vezetett tán
át a sötét éjen, hisz nem láthattuk a földet:
mert a hajót mély köd burkolta körül, s odafönről
nem ragyogott le a hold, betakarta egészen a felhő.
Ott e sziget földjét nem pillantotta meg egy sem
- észre se vettük a part fele hömpölygő sok igen nagy
hullámot -, míg bárkáink nem ütődtek a partnak.
Bárkáink kiszaladtak a partra, bevontuk a vásznat,

és mi magunk léptünk ki a tenger torlata mellett;
elszunnyadtunk, s így vártuk be az isteni Hajnalt.

És hogy a rózsásujjú Hajnal kélt ki a ködből,
szerte a szép szigeten jártunk, bámulva bolyongtunk.
S nimfák, pajzsos Zeusz lányсарjai, sok hegyi kecskét
űztek elénk, hogy a társak tudjanak ott lakomázni.
Hosszuyelű dárdát hoztunk hamarost a hajókról
s hajlott íjat, s három részre oszolva vadásztunk
rájuk: a bőséges zsákmányt meg is adta az isten.
Bárka tizenkettő követett, és mindegyiküknek
osztva kilenc kecskét, nekem tizet is kiszemeltek.
Akkor egész napon át ott ültünk napnyugovásig
és lakomáztuk a sok-sok húst meg a mézizü színbort:
mert a hajókról nem fogyván ki a drága vörösbor
böven akadt: hisz a korszokban tettünk elegendőt
félre, kikónok szent várát mikor elfoglaltuk.
S átláttunk a közel küklópsz-földekre, a füstre,
hangjukat és a juhok, kecskék hangját idehallva.
Végre mikor lebukott a nap és eljött a sötétség,
mind lepihentünk sorban a tenger torlata mellett.
Majd hogy a rózsásujjú Hajnal kélt ki a ködből,
gyűlést rendeztem, s így szóltam mindegyikükhöz:
»Várjatok itt mindnyájan, kedves többi barátom;
s én ezalatt majd bárkámmal meg az embereimmel
átmegyek azt megtudni, hogy ott milyen emberek élnek,
dölyfősek-é, vadak-é, törvénnyel mitse törődők,
vagy vendégszeretők, s elméjük féli az istent.«

Így szóltam, s hágván a hajóra, parancsot is adtam,
társaim oldják el, fölszállva, a tatköteléket.
Fölszálltak szaporán, evezők mellé telepedtek,
sorba leülve, az ősz tengert evezőkkel ütötték.
És mikor azt a közelbenfekvő földet elértük,
barlangot láttunk meg a szélén, víz közelében,
jó magasat; repkény borította. Őlében a nagy nyáj
szunnyadozott éjjel, juhok és kecskék; körülötte
földbeütött sziklából állt meredek kerítése
s hajkoronás nagy tölgyekből és hosszú fenyőkből.
Benne aludt az az órjas férfi, ki félrevonulva
egymaga őrizgette a nyáját, nem közeledve
másokhoz, külön élt, s értette lenézni a törvényt.
Roppant termetű szörny, nem olyan, mint búzafogyasztó
férfi, hanem mint erdős hegycsúcs, égbemagasló
bércék legtetején, mely a többi fölött kimagaslik.

Ekkor a többi nagyonszeretett társ kapta parancsom:
várjon a bárkánál mireánk, s őrizze a bárkát;
én magam indultam tüstént, kiszemelve tizenkét

legderekabb társat, s börtömlőt töltve meg édes
éjszinü borral, amit nekem Euanthész fia nyújtott:
Phoibosz papja, Marón - Phoibosz volt Iszmarosz öre -,
mert megkíméltük feleségét és a fiát s őt,
félve az istentől: Phoibosz lombos ligetében
élt ugyanis. Ragyogó sok kincset adott nekem akkor,
adta remekmívű aranyát, hét drága talentum
volt ez, s még szinezüst vegyítőt is adott, azután meg
jól megtöltve tizenkét korsót édes itallal,
isteni színborral; s otthon nem tudta se szolgál,
szolgaleány sem, hogy van e bor, csakis ő maga, kedves
hitvese és még egyetlen gazdasszony a házban.
S hogyha e mézédés, rőt borból inni akartak,
egy kelyhet töltött tele, húsz mérték vizet öntött
rá, és isteni édes jószag szállt a vödörből:
nem lett volna bizony jó tartózkodni ilyenkor.

Ebből vittem a nagy teli tömlőt, s útravalót is
egy zsákban, mert hős lelkem sejtette előre,
hogy szilaj ember jön, nagy erő vértjével övezve,
és sem igazságot, sem törvényt nem tud a szíve.

Gyorsan elértük a barlangot, nem leltük azonban
bent őt, mert a kövér nyáját kísérte a réten.
Mindent megnéztünk, miután az üregbe beléptünk.
Ott aszalók rogyadoztak a sajtól, sok gödölyének,
báránynak szűk volt az akol már; s elkülönítve
állt az öregje, a már megnőttek máshova zárva,
és külön álltak a most-ellettek. Telve savóval
minden edény, kiskád, sajtár, mibe fejni szokott ő.
Ott legelőször is engem kértek szóval a társak,
hogy vigyük el sajtját, forduljunk vissza, s utána
gyorsan a fürge hajókra vezetve a sok gödölyét és
bárányt aklukból, hasogassuk a sós vizet újra;
s én, noha jobb lett volna bizony, nem ügyeltem a szóra,
mert őt látni akartam, s azt, hogy ajándokot ad-e.
Jaj, nem volt kedves, mikor eljött, embereimhez!
Ott tüzet is gyujtván áldoztunk, majd mi magunk is
hozzálátva, a sajtból ettünk, s ülve bevártuk
ottbenn, míg hazajött a juhokkal. Hozta a súlyos
terhet, a száraz fát, hogy azon főzhesse az ételt,
majd az üreg földjére ledobta goromba robajjal:
és mi remegve behúzódtunk az üreg zugolyába.
Most a kövér nyáját tág barlangjába terelte,
mindet, ahányat fejni szokott, de a hímeket ottkinn
hagyta kerítés közt, a bakot meg a kost valamennyit.
Majd elzárta a nyílást roppant kővel, amelyet
jól a magasba emelt: de huszonkét négykerekű jó
földi szekér sem mozditaná el amazt a helyéből:

ily roppant meredek sziklával zárta a nyílást.
Végre leült, mekegő kecskéit, fejte juhát is,
mindegyiket rendben, s kicsinyét odaküldte alája.
Erre megaltatván a felét a fehérszinü tejnek,
átsajtolta, s a túrót font kosarakba helyezte,
és a felét öntötte edénybe, hogy innivalója,
hogyha kívánja, legyen, s vacsorához hogy legyen ottbenn.
És miután buzgólkodván befejezte a dolgát,
végre tüzet gyújtott, meglátott, s kérdeni kezdett:
»Kik vagytok? Merről járjátok a tengeri ösvényt?
Dolgotok is van-e, vagy csak amúgy vaktába bolyongtok,
mint a kalóznépség, mely a sós vizen erre meg arra
lelkét kockáztatja, s a többi hajósra veszélyt hoz?«

Így szólt; és elakadt kedves szívünk dobogása,
mert az erős mély hang meg a roppant termet ijesztett.
Így is választ adtam azonban, szólva szavakkal:
»Trója alól idevetve bolyongunk erre akhájok,
tág tenger tajtéka fölött a szelek dühe üldöz;
vágyakozunk hazajutni, de más-más útra kerültünk
mindnyájan, mert Zeusz bizonyára eképen akarta.
Átreidész Agamemnónnak hadinépe vagyunk mi,
valljuk; az égnek alatta a legtöbb hír az övé most:
akkora várost dúlt ugyanis föl, népet is annyit
pusztított el. S most a te térded elé ideértünk,
hátha te megvendégelsz, vagy tán még ezen is túl
adsz oly kincset, mit vendégnek az ősi szokás oszt.
Tiszteld isteneink, te derék, oltalmad esengjük:
mert az esengőt s vendéget vendégszerető Zeusz
védi, a tisztos vándort ő kíséri az útján.«

Ezt mondtam; de kegyetlen szívvel azonnal ekép szólt:
»Ostoba vagy, vendég, vagy messziről érkezhettél;
azt akarod, hogy az isteneket tisztelve remegjem;
tudd meg: a küklópszok Zeusszal csöppet se törődnek,
más istennel sem, mert sokkal több a hatalmunk.
Zeusz mérgétől tartva bizony sose kímélnék
téged s társaidat, ha nem indít erre a lelkem.
Mondd meg azonban, hol tartod jómívü hajódat,
messze a parton, vagy közelemben? Hadd tudom én is.«

Szólt puhatolva; de bölcs eszemet nem tudta becsapni,
s újra csak így szóltam hozzá csavaros szavaimmal:
»Bárkámat széttörte a föld rázója, Poszeidón,
mert szirtekre vetette a földetek oldala mellett,
sziklafokokra sodorva; a szél odatűzte a vízről;
én meg e társakkal kikerültem a végveszedelmet.«

Ezt mondtam; de kegyetlen szívvel mitse felelt ő;
csak fölugorva, a társak után a kezét kivetette,
egybefogott kettőt s valamint kutyakölyköt, a földhöz
verte. Az agyvelejük kiömlött, áztatta a földet.
S készített vacsorát, testük szétszelve tagonként;
s mint a hegyekben nőtt vad oroszlán, mitse hagyott meg:
ette a húsukat és belüket s a velővel a csontot.
Sírva kinyujtottuk Zeuszhoz kezeinket a szörnyű
látványnál, s tehetetlenség nyugözte le lelkünk.
Szörnyü hasát miután megtöltötte a Küklópsz,
és le is öblítette az emberhúst sűrű tejjel,
barlangjának ölén lehevert, elnyúlva a nyáj közt.
Őt bizony én nagylelkü szivemben akartam erősen
- hozzálépve s a combom mellől rántva ki kardom -
melle alatt átszúrni, hol izmai közt van a mája,
kézzel előbb kitapintva; de volt, ami visszariasztott.
Mert vele kellett volna nekünk is hullni a vészbe:
mert hiszen úgysem tudtuk volna kezünkkel a roppant
nagy követ arrébblokni a nyílásról, hova tette.
Akkor hát nyöszörögve bevártuk az isteni Hajnalt:
és hogy a rózsásujjú Hajnal kélt ki a ködből,
ő tüzet élesztett, megfejte a nagyhirü nyáját,
mindegyikét rendben s kicsinyét odaküldte alája.
És miután buzgólkodván befejezte a dolgát,
markolt egybe megint két embert reggelijéhez.
Reggelizett, s a kövér nyáját kiterelte utána
barlangjából, könnyeden elmozdítva a sziklát,
aztán vissza, mikéntha tegezre fedőt tesz az ember.
Sűrűn füttyentgetve a hegyre terelte a Küklópsz
nagy nyáját; vad tervet főzve maradtam a mélyben:
tán sikerül bosszúm, s diadalt ad nekem Athéné.
És ez a terv látszott lelkemben a leghelyesebbnek.
Ott az akol közelébe hevert neki szörnyü dorongja,
egy még zöld, nagy olajfa-dorong; ezt vágta ki, hogy ha
száraz lesz, majd hordja. Mi jól megnéztük: olyan volt,
mint amilyen nagy az árboca széles barna hajónak,
húszevezősnek, mely terhével járja a tengert,
szemre a vastagsága s a hossza is éppenilyen volt.
Hát odaléptem, jó ölnyit vágtam le belőle,
és odaadtam, hogy meghántsák, embereimnek.
Ők símára faragták; én kihegyeztem a végét,
mellállva, utána tüzessé tettem a lángon.
Majd pedig elrejtettem szépen a trágyahalomban,
melyből barlangjában elég volt, itt is, amott is.
Hívtam a többieket, hogy sorsot vessenek ekkor,
s döntsék el, ki legyen, ki velem főlemelje a nyársat
és bátran beledöfje szemébe, ha édesen alszik.
Sors pedig éppen azokra esett, kiket úgyis akartam,
négyre, magam számoltam hozzá még ötödiknek.

Estefelé megjött szépgyapjas nyájjal a Küklópsz,
tágölü barlangjába terelte azonnal a nyáját,
és odakint egyet se hagyott a magas kerítés közt;
vagy sejtett valamit, vagy eként rendelte az isten.
Majd meg a sziklát visszahelyezte, magasraemelve,
és odaült, mekegő kecskéit, fejte juhát is,
mindegyiket rendben, s kicsinyét odaküldte alája.
És miután buzgólkodván befejezte a dolgát,
markolt egybe megint kettőt, s látott vacsorához.
Ekkor a Küklópszhoz közelálltam, s szóltam eképen,
éjszinü borral telt nagy kancsót tartva kezemben:
»Küklópsz, nézz ide, idd meg az emberhúsra a bort is,
hogy megtudd, milyen édes ital volt barna hajónkban.
Áldozatot hoztam neked ebből, megkönyörülsz tán
és hazaküldesz még; de te őrzöngsz, túrni se tudjuk.
Mondd, te gonosz, lesz még, aki emberlakta vidékről
jönni kíván hozzád? hisz nem helyesen cselekedtél.«

Ezt mondtam; s átvette, megitta, örült neki szörnyen,
itta az édes italt, s aztán kért újra belőle:
»Adj még jószívvel, s a neved mondd meg nekem egyben,
hadd adjak vendégi ajándékot, hogy örüljél.
Mert hoz a küklópszok dús földje a nagyszemü fűrtből
bort szintén, és Zeusz zivatarja növeszti a termést:
csak hogy ez itt nektárnak csöppje meg ambrosziának.«

Így szólt; én meg a lángszinü bort adtam neki újra.
Adtam háromszor, s ő annyiszor itta ki balgán.
Majd miután az agyát az ital már elborította,
válaszomat mézes szókkal neki adtam eképen:
»Küklópsz, kérdezted híres nevemet; nosza, halljad:
megmondom, s te ajándékozz meg, ahogy megigérted.
Senkise, ez nevem; így hívnak, hogy Senkise, otthon
édesanyám meg apám és minden többi barátom.«

Ezt mondtam: de kegyetlen szívvel azonnal ekép szólt:
»Senkise lesz, kit utolszor eszek meg a társai közt én,
mind ama többi előbb: nesze hát, ez lesz az ajándék.«
Szólt, és megbillent ezután, hátára hanyatlott
s elnyúlt félreszegett nyakkal; mindent leigázó
álmom nyomta el őt; gégégén dőlt ki a sok bor
s emberhúsdarabok; s ökrendett kábulatában.
Ekkor a nyársat fogtam, a sűrű parázsba benyomtam,
hadd tüzesedjék meg; szavaimmal a társakat is mind
bízattam, nehogy egy megijedjen s visszavonuljon.
És amidőn már-már lánggal lobbant az olajnyárs,
bármily zöld volt még, és már félelmesen izzott,
akkor a tűzből én odavitettem; körben a társak
álltak; az istenség nagy merszet fújt kebelünkbe.

Ők fogták a hegyesvégű nagy olajfadorongot,
és a szemébe ütötték; én nekidőlve fölülről
forgattam, valamint ha hajófát fúr ki az ember
fúróval, s mások meg alulról húzva a szíjat,
pörgetik erre meg arra a fúrót, s az forog egyre.
Fogva, szemében eképp forgattuk az áttüzesített
nyársat, s míg melegen forgott, körülötte a vér folyt.
Szétperzselt egész szemehéját és a szemöldjét
gőze az égő szemnek, sistergett szeme gödre.
Mint amidőn a kovács nagy fejszét, szörnyű szekercét
edzeni márt a hideg vízbe, s hallatszik a vasnak
hangos jajszava, mert nagy erőt ettől kap a jó vas:
néki olajfadorong körül úgy sziszegett szeme akkor.
Szörnyű nagyot jaidult, visszhangzott körben a szikla;
visszafutottunk megrémülve, kitepte szeméből
vértől elborított nyársunkat azonnal a Küklópsz,
és azután, hadonászva kezével, messziredobta;
s küklópsz-társaihoz felüvöltött, kik körülötte
laktak a szellős csúcsok alatt, barlangok ölében.
Hallották a kiáltást, jöttek is innen-amonnan,
és barlangja előtt kérdezték, hogy mi baj érte:
»Hát mi baj ért, Polüphémosz, mondd, hogy eképen üvöltesz
ambrosziás éjben s tőlünk eloroztad az álmot?
Csak nem akarja talán rabló elhajtani nyájad,
vagy pedig elpusztítani téged csellel, erővel?«

Nézik a barlangból így szólt az erős Polüphémosz:
»Társak, Senkise öl meg csellel, senki erővel.«

Ők meg a választ így adták szárnyas szavaikkal:
»Már ha magad vagy egészen s nem bánt senki erővel,
Zeusztól jó nyavalyád, kikerülni biz azt lehetetlen;
rajta tehát, könyörögj te Poszeidáórhoz, apádhoz.«

Szóltak s távoztak; nevetett örömeben a szívem,
hogy rászedte a név őket meg nagyszerű eszmém.
Nyögve a Küklópsz s kínjai közt kínlódva, a sziklát
két kézzel tapogatva, a nyílástól elemelte,
ő maga szétterjesztve kezét odaült a küszöbre,
hogy valakit megfogjon, amint az lép ki a nyájjal;
lám, ő ennyire balgának hitt engem eszében.
Csakhogy azon töprengtem, hogy-mint lenne a legjobb,
hátha lelek számunkra menekvést még a halálból:
csel nem akadt, sem terv, mire nem gondoltam: az éltünk
kellett mentenem és a veszély fenyegetve közelgett.
Hát ez a terv látszott lelkemben a leghelyesebbnek.
Voltak a barlangban kosok is, sűrűgyapju kövérek,
szép nagytermetűek, hordtak violásszinű bundát;
hát ezeket jólfont vesszőkkel, amelyeken álmát

szokta aludni a vadszivü órjás, egybekötöttem
hármanként csöndben: s egy-egy embert vitt a középső,
kettő kétoldalt lépdelt, hogy a társaim óvja.
Egy embert három kos hordott; s én magam ekkor
- mert volt ott egy kos, mindjénél sokkal erősebb -
ennek a hátát fogtam meg s gyapjas hasa alján
függeszkedtem, a két kezemet becsavarva erősen
isteni gyapjába, s csüngtem roppant türelemmel.
Sóhajtozva eképe vártuk be az isteni Hajnalt;
és hogy a rózsásujjú Hajnal kelt ki a ködből,
akkor a hímek mind kirohantak a jó legelőre,
meg nem fejten a nöstények bégettek az aklok
mellett, mert tőgyük kifeszült. Gyötrődve a gazda,
kínjai közt, a juhok hátát végigtapogatta
sorban, amint álltak: s nem vette a balgatag észre,
hogy gyapjas hasukon csüng mind, odakötte, a társam.
Hát közülük legutolszor a kos lépdelt ki az ajtón,
gyapja lehúzta, de én is, az elmés terv kisütője.
Megtapogatta, s eképen szólt az erős Polüphémosz:
»Drága kosom, mért is mégy most ki utolszor a nyáj közt
innen? Nem szoktál ezelőtt soha elmaradozni,
mert legelőbb legeled le a rétek gyöngye virágát,
jó nagyokat lépdelsz, elsőnek futsz a folyóknak
hajjaihoz, s hazajönni először vágyol akolba
estefelé: most meg legutolsó vagy. De a gazdád
drága szemét szánod tán, mit kidöfött az a hitvány
ember s átkos társai, elmém borral igazva:
Senkise; ámde hiszem, hogy a vérszől nem menekül meg.
Bár velem érezhetnél, s tudnál szólni is, akkor
megmondhatnád, hol bujkál most ő haragomtól:
agyvelejét szanaszét fröcskölném itt az üregben,
úgy verném a küszöbhez, s könnyebbülne a bajtól
szívem, mellyel e semmirekellő Senkise sujtott.«

Így szólván tovaküldte a kost legelőre a nyájhoz.
S hogy kissé elhagytuk a barlangot meg az udvart,
bujtam a nagy kos alól ki, a társaim is kibogoztam.
És a merevlábú, hájas juhokat sietősen
hajtottuk, meg-megfordulva, s végre hajónkhoz
értünk. Ott nagy örömmel láttak a drága barátok,
mert túléltek a bajt; de a többi nyögve siratták.
Csakhogy nem hagytam, s a jajongást tiltva szemölddel,
intettem: rakják a hajóra sietve a pompás-
gyapjú sok juhok és szálljunk ki a sóshabu vízre.
Fölszálltak szaporán, evezők mellé telepedtek,
sorba leülve, az ősz tengert evezőkkel ütötték.
Annyira voltunk épp, ahová még ér a kiáltás,
s akkor a Küklópszhoz szóltam szűrő szavaimmal:
»Küklópsz, lám, nem hitvány ember társait etted

meg te a mélyölü barlangban, tombolva dühödben.
Úgy kellett, hogy elérjen a csúfos baj, te kegyetlen,
házadban vendégeidet fölfalni se féltél,
most bosszút állt rajtad Zeusz meg a többi nagy isten.«
Ezt mondtam, s ettől csak nőtt a haragja szívében;
egy nagy hegy csúcsát leszakítva, hajónkra vetette,
és a sötétorrú bárkának elébe esett az
egy kicsivel csak, s kis híján súrolta a kormányt.
Fölloccsanva a tenger, amint behullt az a szikla,
visszafelé hajtotta hajónkat, a föld fele újra,
szörnyü nagy árral a part közelébe sodorta egészen.
Én pedig erre a hosszú csáklyát kézberagadva,
s félretaszítva hajónkat, a társaimat noszogattam:
dőljenek ök a lapátnak jól, hogy megmeneküljünk,
intettem fővel: nekiesve eveztek a társak.
Ám amidőn kétannyi utat jártunk meg a vízben,
újra a Küklópszhoz készültem szólni; de körben,
innen is, onnan is, édes szókkal esengtek a társak:
»Mért akarod, te szegény, piszkálni tovább a vadembert?
hisz csak imént is a szárazföld fele úzte hajónkat
vissza a vízbevetett kövel, már majd odavesztünk.
Hogyha csak egy is megmukkan, vagy hangot ad akkor,
szét is zúzza hajónk deszkáit, szét a fejünket,
érdes sziklával: hiszen annyira messze hajítja.«

Ezt mondták; de vitéz lelkem nem ügyelt a szavukra
és ismét haragos lélekkel szóltam a szörnyhöz:
»Küklópsz, hogyha talán megkérdi egy ember a földön,
hogy történt a szemednek csúfos megvakítása,
mondd, hogy a városokat dúló Odüszeusz vakított meg,
Láertész fia ő, Ithakában lakja lakását.«

Ezt mondtam; mire ő jajszóval szólt a szavamra:
»Ó jaj, rég megjósolt végzet telt be ma rajtam.
Élt itt egykoron egy széptermetü nagy javas-ember,
Télemosz Eurümidész, aki értett jól a jövőhöz,
s itt vénült meg, jósolgatva, a Küklópszok közt:
az megmondta nekem, hogy ilyen baj vár a jövőben,
elveszi majd a szemem fényét Odüszeusz keze egykor.
Mindig szép nagytermetü férfit vártam azonban,
hogy majd erre kerül, nagy erő vértjével övezve:
most pedig ennyire apró, hitvány, semmirekellő
szúrta ki drága szemem, miután borral leigázott.
Rajta viszont, Odüszeusz, jer idébb, hogy ajándokot adjak,
s kérjem a híres Földrázót, hogy jó utat adjon;
néki vagyok fia, büszkén vallja magát az apámnak,
mert ő lesz, aki meggyógyít, ha akarja, de más nem,
sem sosemúló égilakó, sem földi halandó.«

Ezt mondotta, de én így küldtem néki a választ:
»Bárcsak az életed úgy tudnám elvenni s a lelked,
és Hádész házába is úgy tudnák elűzni,
mint ahogyan nem gyógyíthat meg a Földrázó sem.«

Ezt mondtam; s ezután ő így kérlelte Poszeidón
istent, két karját fölemelve a csillagos égre:
»Hallj, te Poszeidáón, földtartó, kékhaju isten,
hogyha fiad vagyok én igazán, s azt vallod, apám vagy,
add, hogy a várdúló Odüszeusz haza már sose jusson,
Láertész fia ő, Ithakában lakja lakását.
S hogyha a végzete az, hogy lássa szeretteit ismét,
s jólépült házába kerüljön, az otthoni földre,
hát legalább bajosan, későn és társai nélkül,
mások bárkáján tegye, s otthon bajra találjon.«

Szólt könyörögve; meg is hallgatta a kékhaju isten.
Ő pedig ím egy még szörnyebb sziklát emelintett,
teljes erővel megcsóválta s a vízbe vetette,
dobta felénk, s a sötétkéorrú bárka mögött hullt
vízbe a kő, és kis híján súrolta a kormányt.
S fölloccsanva a tenger, amint behullt az a szikla,
most a hajónkat előre, a szárazföldre vetette.